

При еден општ осврт на оваа значајна книга, би рекле дека таа претставува вистински предизвик не само за авторот туку и за читателот. Познато е дека учењето за душата и космологијата, онака како што се изложени во *Тимај*, се меѓу најтешко сфатливите проблеми кај Платон. Решавајќи се да истражува во оваа областа, Karfik покажува амбиција да се зафати со толкување на најсложените филозофски поими, а наедно бара и од читателот посебен напор за да го следи во сите потенциности на деталната анализа. Книгата е доказ за авторовата способност да се движи во оваа област како znaleц и наедно да го води целото истражување суверено и сигурно кон изведувањето на доследни и јасни заклучоци.

Се разбира, со некои негови ставови не мора да се согласиме, но неоспорно е дека на Filip Karfik не му недостига оригиналност. Во таа смисла посебно би ги издвоиле неговите заклучоци во врска со општата условеност тргнувајќи од умот и завршувајќи со телесните нешта како и толкувањето на движењето дадено во односот Демјург-ум-душа-сегилниот свет. Тие толкувања се производ на еден прецизен и задлабочен пристап кој има за цел да укаже на конзистентноста на Платоновата мисла.

Витомир Мишевски
Филозофски факултет, Скопје

MIROSLAV MARCOVICH, *Heraclitus: Greek text with a short commentary*. Second edition including fresh Addenda, Corrigenda and Select Bibliography (1967-2000). Sankt Augustin: Academia Verlag 2001; pp. XXVI + 681, 8°.

Пред нас е, како што стои на првата страна, второто издание на познатата книга за Хераклит од проф. Мирослав Марковиќ (чие име во светската наука е познато во англиска транскрипција - M. Marcovich). Всушност, се работи за репринт издание на делото кое под истиов наслов се појави во 1967 година како *Editio maior* од издавачот The Los Andes University Press, Merida од Венецуела. Нов е, како што е истакнато во насловот на ова издание, материјалот од 667 страна, а имено: *Addenda et corrigenda* (2000) - (pp. 667-669), *Select bibliography* (1967-2000) - (pp. 670-677) како и био-библиографската белешка за авторот (679-680) и проширената информација за најзначајните изданија на Хераклитовите фрагменти од 1573 г. (на Stephanus) до 2000 г. (S. Mouraviev).

Осврнувајќи се на репринт издание на книга која за првпат излегла пред скоро четириесет години и која досега била повеќе пати подложена на критичко-теоретско и практично вреднување, можеби најсоодветно би било таа да се согледа од оваа временска дистанца, а во рамките на творештвото на Марковиќ и поновите истражувања на Хераклит.

Доволен е кус преглед на објавените трудови на Марковиќ¹ за да констатираме дека оваа негова книга зазема централно место во

¹ Сп. ЖАниѝ 52(2002) 21-36.

неговиот творечки дијалог со Хераклит, а со оглед на континуитетот на интересот, можеби и централно место во неговиот научен опус воопшто. Како еден вид најава на *Editio maior* го доживуваме неговиот прв превод на Хераклит на српски јазик (1954 г.), а потоа следат низа научни статии на истата тема по светските списанија (дел од нив и во *ЖАнѝ*) како и статијата "Heraikleitos" објавена во *Suppl. X der Paulyschen Realencyclopädie*, (1965). Врв на тој научен интерес е *Editio maior* (1967) од каде што подоцна ќе произлезе втора низа од преводи и скратени изданија: прво *Heraclitus: Editio minor* (1968), потоа преводот на италијански јазик под наслов *Eraclito: Frammenti* (1978) како и скратена обработка на српски јазик под наслов *Филозофија Хераклиѝа мрочноѝ* (1983)².

Високото место во современата научна литература книгата *Heraclitus: Editio maior* на Марковиќ го доби наскрото по објавувањето. Таа не само што беше нестрпливо очекувана (како што истакнуваат некои критичари), туку предизвика необичан интерес и мошне студииозни анализи. Од критичките рецензии ќе ги одбележиме: К. Марицки Гађански, *Годишњак Филозофскоѝ факултѝета у Новом Саду* 11(1968) 25-43; P. K. Georgountzos, *Platon* 21 (1969) 354-356; G. V. Kerferd, *CR* 20 (1970) 305-307; J. Bollack, *Gnomon* 42 (1970) 1-10; E. N. Roussos, *Hellenica* 23 (1970) 357-362; С. Н. Муравьев, *Вестник древней истории* № 4/114 (1970) 162-171; Н. von Staden, *AJPh* 93 (1972) 608-612.

Самата книга на Марковиќ е амбициозен и сложен потфат пред кој се испречуваат многу проблеми, а во прв ред методолошките. Уште од првите критички изданија во XIX век се поставувале проблемите: како да се изложат фрагментите на Хераклит кои всушност се расфрлани кај разни автори и во разни облици, како цитати или парафрази? Како да се определи нивната автентичност (во целина и посебно) и вистинското место во контекстот на Хераклитовото учење?

Најавувано како "прво комплетно критичко издание" на Хераклит, делото на Марковиќ беше предмет на беспопштедна и минуциозна критичка анализа која главно се однесуваше на неколку клучни методолошки постапки на авторот.

На прв поглед падна во очи дека групирањето (*l'arrangement*) на фрагментите отстапува од она кај Diels/Kranz. Марковиќ усвојува тематско групирање кое се раководи според содржините на фрагментите, а тоа секогаш може да биде дискутабилно, особено со глед на разнородните содржини што еден ист фрагмент може да ги има.

Некои критичари се произнесоа со резерва во однос на критериумот според кој се определува автентичноста на фрагментот, а имено според начелото дали текстот е интегриран во *matière verbale d'une filiation établie* (Bollack, 5). Други се задржуваат на емендациите при што се замера дека тие главно се однесуваат на контекстот во кој фрагментот се јавува, а од друга страна се издвојуваат *emendationes metri causa* како несигурен критериум (Staden, 610-611). Трети имаат впечаток дека филолошкиот коментар во целина е *sommaire, peu original et plutôt dogmatique et tributaire du main stream* Reinhardt-Kirk-

² Прикажана од авторот на овие редови, в. *ЖАнѝ*. 35/1-2 (1985) 158-160.

Guthrie (Mouraviev).³ Меѓу другото, се забележува и за несоодветната употреба на термините од типот на *психологија*, *теологија* или *есхатологија* кои делуваат анахроно применети на Хераклит. Кон ова, авторот на овие редови би можел да ја додаде и недоволно конзистентно изградената идејна (философска) подлога што во интерпретацијата остава простор за *ad hoc* решенија.

Сепак, на добар дел од овие критички забелешки може да им се даде и соодветен одговор. Неоспорно е дека тематското групирање на фрагментите остава впечаток на субјективне пристап (оттука и нивната нумерацијата не може да претендира на општоприфатеност како онаа на Diels, водена од формален критериум), но таа сепак носи белег на оригиналност. Емендациите *metri causa* во најново време се покажаа делотворни и оправдани, дури и повеќе одошто можеби Марковиќ верувал (сп. Mouraviev). Замерката за неговата преголема приврзаност кон *main stream* во истражувањето на Хераклит во XX век од своја страна укажува индиректно и на некои доблести на книгата на Марковиќ. Имено, дури и неговите најголеми критичари признаваат дека тој е вонредно информиран во хераклитовските студии и дека при толкувањето ги консултира сите релевантни автори. Таа одлика како да укажува на основната цел што Марковиќ си ја задал - да напише книга за Хераклит која ќе ги сумира сите дотогашни искуства на научното иследување од оваа област. Без да навлегуваме во проблемот за оригиналноста во секој посебен случај, неоспорно е дека *Heraclitus: Editio maior* е успешна критичка синтеза на сите дотогашни знаења за Хераклит и како таква претставува значаен ориентир за секое натамошно истражување. И покрај тоа што денес сме сведоци на излегување на едно далеку пообемно и систематско издание на Хераклит (Mouraviev), книгата на Марковиќ останува незаменлив и неодминлив прирачник кој на збиен начин ги дава Хераклитовите фрагменти во контекст, придружени со информативен коментар. На крајот, треба да се поздрават потегот на издавачот Academia Verlag и на уредниците на International Pre-Platonic Studies (J. Barnes, R. Ferber и L. Rossetti) во чија серија книгава излегува како втори том.

Витомир Миџевски
Философски факултет, Скопје

HELLMUT FLASHAR (Ed.), *Die Philosophie der Antike*. Band 3: *Ältere Akademie. Aristoteles. Peripatos*. 2., durchgesehene und erweiterte Auflage (*Grundriss der Geschichte der Philosophie* begründet von F. Überweg. Völlig neu bearbeitete Ausgabe herausgeben von H. Holzhey). Schwabe Verlag, Basel 2004; pp. XIII + 747; 8°.

Во еден од поранешните броеви на *Жива Анџика*, по повод објавувањето на двете свески од четвртиот том на ова издание, посветени на хеленистичката философија, имавме можност да укажеме и на неколку негови општи карактеристики. Овојпат само ќе пот-

³ Сп. S. Mouraviev, *Heraclitea: Présentation de l'édition*. Academia Verlag - Sankt Augustin, 1999; p.10.